

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

І.В. ЖИТАРЮК

**ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ, НАУКИ
ТА ОКРЕМИХ ЇЇ ГАЛУЗЕЙ**

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Навчальний посібник

**КИЇВ
Видавництво «Людмила»
2022**

УДК 167/168+1:37](075.8)

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету математики та інформатики
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(Протокол № 3 від 11 листопада 2014 року)

Рецензенти:

Городецький В.В., доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри алгебри та інформатики, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

Марчук М.Г., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,

Руснак І.С., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.

Житарюк І.В.

Ж 74 Філософія освіти, науки та окремих її галузей. Конспект лекцій: Навч. посібник. – 2-ге вид., стереотипне. Київ: Видавництво «Людмила», 2022. 620 с.

ISBN 978-617-555-041-0

Пропонований посібник присвячено питанням філософії науки, філософії освіти, педагогічної філософії та філософії математики. Його зміст відповідає програмі курсу «Філософія науки та освіти» для педагогічних спеціальностей ВНЗ за напрямом підготовки «Математика» ОКР – магістр. У посібнику викладено загальні закономірності та тенденції наукового пізнання як особливої діяльності з вироблення наукових знань, охоплених у їх історичному розвитку і розглянутих в історично змінюваному соціокультурному контексті; головні проблеми й основні завдання філософії освіти і шляхи їх вирішення; презентовано нову галузь педагогічного знання – педагогічну філософію; акцентовано увагу на проблемах філософії математики та їх розв'язанні.

Посібник адресовано студентам ВНЗ напряму підготовки «Математика», учителям загальноосвітніх навчальних закладів, аспірантам і викладачам ВНЗ.

ISBN 978-617-555-041-0

© Житарюк І.В., 2022

© Видавництво «Людмила», 2022

З М І С Т

Лекція 1.	Вступ	8
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	<i>16</i>
	<i>Література</i>	<i>17</i>
РОЗДІЛ I. ФІЛОСОФІЯ НАУКИ		
Лекція 2.	Наука як феномен культури	20
	2.1. Поняття науки, її цілі та задачі	20
	2.2. Філософія і наука: проблеми взаємозв'язку та взаємодії ...	24
	2.3. Філософія науки в системі філософського знання	32
	2.4. Наука і культура: місце науки серед інших форм культури	42
	2.5. Основи, ідеали і норми науки	46
	2.6. Функції науки	49
	Поняття наукової дисципліни. Сучасні способи організації науки	50
	2.8. Мова як засіб побудови і розвитку науки	57
	2.9. Комп'ютеризація науки: її проблеми та наслідки	66
	2.10. Істина і віра в науці і культурі	72
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	<i>77</i>
	<i>Література</i>	<i>77</i>
Лекція 3.	Головні етапи розвитку науки	81
	3.1. Становлення переднауки в стародавніх цивілізаціях	81
	3.2. Антична наука	82
	3.3. Наука в епоху Середньовіччя (V-XV ст.)	92
	3.4. Новоевропейський період розвитку науки	99
	3.4.1. <i>Розвиток науки в Новий час (класичний етап)</i>	<i>99</i>
	3.4.2. <i>Некласична наука</i>	<i>103</i>
	3.4.3. <i>Постнекласична наука</i>	<i>104</i>
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	<i>106</i>
	<i>Література</i>	<i>106</i>
Лекція 4.	Пізнання. Методи наукового пізнання	109
	4.1. Поняття пізнання. Суб'єкт і об'єкт пізнання	109
	4.2. Чуттєве і раціональне пізнання та їх форми	110
	4.3. Буденне і наукове пізнання	112
	4.4. Поняття методу та методології наукового пізнання	113
	4.5. Емпіричні методи наукового пізнання	130
	4.6. Теоретичні методи наукового пізнання	142
	4.7. Загальнонаукові методи наукового пізнання	150

4.8.	Проблема істини у філософії і науковому пізнанні: основні концепції істини	155
4.8.1.	<i>Класична концепція істини</i>	156
4.8.2.	<i>Некласична концепція істини</i>	157
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	158
	<i>Література</i>	159
Лекція 5.	Структура наукового знання та його основні форми	162
5.1.	Знання: його природа і типологія	162
5.2.	Наукове і ненаукове знання: форми взаємодії	168
5.3.	Емпіричний рівень наукового знання	173
5.4.	Теоретичний рівень наукового знання	176
5.5.	Метатеоретичний рівень наукового знання	179
5.6.	Основи наукового знання:	189
5.6.1.	<i>Ідеали і норми наукового дослідження</i>	190
5.6.2.	<i>Наукова картина світу</i>	192
5.6.3.	<i>Філософські основи науки</i>	195
5.7.	Основні форми наукового знання:	196
5.7.1.	<i>Факт</i>	196
5.7.2.	<i>Наукові поняття</i>	199
5.7.3.	<i>Проблема, наукова проблема</i>	201
5.7.4.	<i>Наукова ідея</i>	206
5.7.5.	<i>Закон</i>	209
5.7.6.	<i>Гіпотеза</i>	210
5.7.7.	<i>Теорія, концепція</i>	213
5.7.8.	<i>Парадигма</i>	217
5.7.9.	<i>Інші структурні компоненти науки</i>	217
5.8.	Категорії, ідеї, принципи і закони як важливі елементи теоретичних систем	217
5.9.	Критерій істинності і проблема "точності" у природничо-науковому і гуманітарному знанні	219
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	224
	<i>Література</i>	224
Лекція 6.	Структура, розвиток і зміна наукових теорій	228
6.1.	Теорія як цілісна система знань	228
6.2.	Структура наукової теорії	229
6.3.	Функції наукової теорії	232
6.4.	Розвиток наукової теорії	232
6.5.	Зміна наукових теорій	235
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	239
	<i>Література</i>	239

Лекція 7. Сучасні концепції структури і розвитку наукового знання. Наука сьогодення	241
7.1. Концепція наукового знання неопозитивізму	241
7.2. Фальсифікаціонізм К. Поппера	243
7.3. Модель розвитку науки Т. Куна	245
7.4. Методологія дослідницьких програм І. Лакатоса	248
7.5. Епістемологічний анархізм П. Фейєрабенда	249
7.6. Діалектичний взаємозв'язок філософії і науки	252
7.7. Диференціація та інтеграція наук як закономірності їх історичного і теоретичного розвитку	256
7.8. Формування міждисциплінарних дослідницьких програм і наукових напрямів	263
7.9. Етика науки. Етичні проблеми сучасної науки	267
<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	275
<i>Література</i>	275
РОЗДІЛ II. ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ	
Лекція 8. Філософія освіти в структурі філософських знань	278
8.1. Причини появи і розвитку філософії освіти	278
8.2. Філософія і освіта: контекст взаємодії	284
8.3. Проблемне поле філософії освіти. Об'єкт, предмет і завдання філософії освіти	293
8.4. Освіта як соціальний інститут і механізм розвитку культури	298
8.5. Роль науки у формуванні нової педагогічної парадигми ...	300
8.6. Освітні парадигми сучасності	305
<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	314
<i>Література</i>	315
Лекція 9. Феномен освіти в історико-філософському дискурсі	318
9.1. Освітні ідеї у філософії античності та Середньовіччя	318
9.2. Філософсько-педагогічні концепції в межах класичної і некласичної філософії	323
9.3. Освіта в парадигмі української дійсності і філософії	330
<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	346
<i>Література</i>	347
Лекція 10. Освіта як вид духовного виробництва і соціальний інститут	350
10.1. Структура та специфіка духовної культури	350

10.2.	Становлення освіти як соціального інституту	356
10.3.	Освіта як інститут соціалізації та самореалізації людини	361
10.4.	Освіта як духовний горизонт особистості	366
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	376
	<i>Література</i>	377
Лекція 11. Філософія і стратегія освіти		
	у глобалізованому світі	380
11.1.	Гуманізація і гуманітаризація як проблема сучасної науки та освіти	380
11.2.	Постіндустріальні трансформації та виклики XXI ст.	387
11.3.	Сучасні тенденції розвитку освіти	391
11.4.	Освітня ситуація в Україні	409
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	410
	<i>Література</i>	411
РОЗДІЛ III. ПЕДАГОГІЧНА ФІЛОСОФІЯ		
Лекція 12. Педагогічна філософія як самостійна		
	науково-педагогічна теорія	413
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	426
	<i>Література</i>	426
Лекція 13. Філософія як спосіб життя, поведінки й		
	діяльності старшокласників і студентів ВНЗ	428
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	445
	<i>Література</i>	445
Лекція 14. Філософія як спосіб життя і професійної		
	діяльності вчителів старших класів, викладачів ВНЗ та управлінців	446
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	475
	<i>Література</i>	476
РОЗДІЛ IV. ФІЛОСОФІЯ МАТЕМАТИКИ		
Лекція 15. Математика: специфіка, місце в структурі		
	науки	478
15.1.	Що таке математика? Огляд деяких точок зору	478
15.2.	Короткий нарис історії математики	482
15.3.	Математика і філософія. Основні напрямки у філософії математики. Перспективи досліджень	486

	у філософії математики	
15.4.	Предметна область філософії математики	501
15.5.	Математика як мова науки	505
15.6.	Математична методологія	510
15.7.	Математика – джерело представлень і концепцій в природознавстві	514
15.8.	Теорія множин і її роль в сучасній математиці. Математика як наука про нескінченне	520
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	524
	<i>Література</i>	524
Лекція 16.	Філософські обґрунтування математики	530
16.1.	Поняття обґрунтування математики. Кризи математики ...	530
16.2.	Програми обґрунтування математики початку ХХ ст.: логіцизм (Г. Фреге, Б. Рассел, А.Н. Уайтхед), інтуїціонізм (Л.Е.Я. Брауер, Г. Вейль) і формалізм (програма Д. Гільберта)	541
16.3.	Метод формалізованої аксіоматики і концепція абсолютного доведення	545
16.4.	Теорема Геделя та їх застосування	558
16.5.	Сучасний стан проблеми обґрунтування математики	563
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	580
	<i>Література</i>	580
Лекція 17.	Математична істина: статус, структура. Кри- теріальні орієнтири математичного пошуку	583
17.1.	Істина, критерій істини у математичній науці	583
17.2.	Доведення – спосіб обґрунтування істинності. Математичне доведення	586
17.3.	Принципи побудови дедуктивних теорій	593
17.4.	Критерії ”зовнішнього” виправдання	598
17.5.	Критеріальні орієнтири математичного пошуку	605
17.5.1.	<i>Вторинні показники істини</i>	605
17.5.2.	<i>Критерії ”внутрішньої досконалості”</i>	609
17.5.3.	<i>Імовірнісний характер вторинних критеріїв</i>	614
	<i>Запитання і завдання для самоконтролю та самопідготовки</i>	617
	<i>Література</i>	618